

A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELME T ELLÁTÓ BIZTOSHELYETTES

A Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes

2/2018.

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁSA

A nemzeti értékgyűjtés nemzetiségi tartalmaival kapcsolatos gyakorlatról

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) szerint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata¹, hogy figyelemmel kíséresse a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését, és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese ezen feladatainak ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki.² Az állásfoglalások célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazánkban élő nemzetiségek egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok vagy az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, illetve felmutasson olyan jó példákat, gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok sikeres érvényesítését szolgálhatják.

Jelen elvi állásfoglalás kiadásával az a célom, hogy feltárjam és bemutassam a nemzeti értékgyűjtés nemzetiségi tartalmakkal kapcsolatos helyi, megyei és országos gyakorlatát, valamint elősegítsem, hogy a hazánkban élő nemzetiségi közösségek értékei beazonosítható és jól látható módon, növekvő mértékben jelenjenek meg nemzeti értékeink különböző gyűjteményeiben.

¹ Magyarország Alaptörvénye 30. cikk (3) bekezdés, valamint Ajbt. 3. § (2) bekezdés.

² Az alapvető jogok biztosának 1/2012. (I. 2.) számú utasítása az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról 8. § (2) bekezdés a) pontja.

II. A nemzeti értékek gyűjtésének és rendszerezésének háttere, valamint a hatályos jogszabályi környezet

A kétezres évek elején indult útjára az a – többirányú összefogás eredményeként szerveződő – mozgalom, amely a magyarság értékeinek összegyűjtését és összegzését tűzte ki célul. Végül széles körű szakmai és társadalmi egyeztetések eredményeként született meg a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény, az ún. **Hungarikum törvény**³ (továbbiakban Htv.), amelyet az Országgyűlés 2012. április 2-án fogadott el egyhangú döntéssel. A Nemzeti Művelődési Intézet gondozásában 2016-ban megjelent **A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve** című kiadvány szerint törvény „a magyarság egésze számára fontos értékek” azonosításához, dokumentálásához és minél szélesebb körben történő megismertetéséhez ad elvi és formai kereteket egyaránt.⁴

A törvény célja számba venni és dokumentálni a hazánkban fellelhető nemzeti értékeket annak érdekében, hogy aztán azokból különböző szintű adatbázisok jöjjenek létre. A Htv. kimondja azt is, hogy a minél szélesebb körből összegyűjtött értékeket közkinccsé kell tenni és gondoskodni kell megismertetésükről. A helyi, települési és megyei szinten, valamint szakágazatonként összegyűjtött nemzeti értékekből egy huszonegy tagból álló fórum, a **Hungarikum Bizottság**⁵ hozza létre a Magyar Értéktárat, amelynek az elemeiből választják majd ki a hungarikumokat. A nemzeti értékgyűjtés célja, hogy elősegítse a nemzeti értékek és hungarikumok fennmaradását és védelmét, ezzel is erősítve a nemzeti tudatot, önazonosságot.

A törvény kiterjeszti az értékgyűjtés fogalmát mind a **hazánkban élő nemzetiségek**, mind a **határon túl élő magyarság** értékeire is. A Htv. preambuluma szerint „a nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, a magyar nemzetalkotó nemzetiségek és a határon túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei”. A jogszabály szerint „**nemzeti érték**: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.”⁶

A Htv. szerint a nemzeti értékek gyűjtése egy alulról felfelé építkező, hierarchikus szisztéma szerint működő rendszerben zajlik. Az alulról felfelé építkező rendszert gyakran ábrázolják az ún. értékpiramis ábrán⁷:

³ 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról.

⁴ Értékekre hangolódva. A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest, 2016.

⁵ A jelenleg 21 fős Bizottság elnöki teendőit az agrárpolitikáért felelős miniszter látja el, tagjai a Htv.-ben foglaltaknak megfelelően a Magyar Országgyűlés, a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT), a különböző minisztériumok, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), a Magyar Művészeti Akadémia (MMA), a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (SzTNH) elnöke által delegált személyek.

⁶ Htv. 1 § (1) bek. i) pontja.

⁷ Az ábra forrása: www.hungarikum.hu.

Az értékpiramis alapján egy adott érték felvételre kerülhet **települési, tájegységi, megyei, külhoni települési, külhoni tájegységi, külhoni nemzet rész** értéktár vagy – konkrét településhez, tájegységhez szorosan nem köthető érték esetén – **ágazati** értéktár valamelyikébe, és ezzel **nemzeti érték**ké válik.⁸ Ezt követően kerülhet a **Magyar Értéktárba** és válhat ezáltal **kiemelkedő nemzeti érték**ké.⁹ Végül, felterjesztés és az azt elfogadó döntés eredményeként **hungarikum**ként a **Hungarikumok Gyűjteményében** érheti el a legmagasabb elismerést.¹⁰

A piramis legszélesebb, alsó részén található **települési értéktár**at a települési önkormányzatok hozhatják létre, fakultatív feladatként, kétféle módon: vagy önálló települési értéktár bizottságot hoznak létre, vagy delegálják a feladatot a település területén működő, már korábban is nemzeti értékek azonosítását, gondozását végző szervezetre. Ugyanazon megye területén lévő több szomszédos település önkormányzata közös települési értéktár bizottságot is létrehozhat, amely elkészíti az ún. **tájegységi értéktár**at.

Valamely nemzeti érték felvételét a települési, tájegységi, illetve a felettük található megyei értéktárba bárki (magánszemély, civil szervezet, települési önkormányzat stb.) kezdeményezheti. A tartalmi és formai követelményeket a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról szóló 114/2013. (IV. 16.) kormányrendelet (a továbbiakban: Rendelet) 6. §-a és 1. számú melléklete tartalmazza. Az űrlapon fel kell tüntetni a javaslattevő adatait, a javasolt érték megnevezését, fellelhetőségének helyét, weboldalának elérhetőségét (ha van ilyen).

8 Htv. 1 § (a)-(l), 2. § - 6. §.

9 Htv. 7. § - 10 §.

10 Htv. 12. § - 13. §.

A javasolt értéket be kell sorolni az **úrlapon** feltüntetett kategóriák valamelyikébe (agrár- és élelmiszergazdaság, ipari és műszaki megoldások, természeti környezet, egészség és életmód, kulturális örökség, turizmus és vendéglátás, épített környezet, sport). Meg kell jelölni, hogy a javasolt értéket, mely értéktárba kívánja felvetetni a javaslattevő (települési, tájegységi, megyei, külhoni magyarság). A javasolt értéket röviden be kell mutatni, az értéktárba történő felvétel indokoltságát ki kell fejteni, és azt is fel kell tüntetni, hogy az adott értékkel kapcsolatosan milyen információk állnak rendelkezésre, a források megjelölése mellett. **Melléklet**ként csatolni kell, amennyiben az lehetséges, a javasolt értékről készült fotót, audovizuális dokumentációt, saját felvételek esetén a felhasználásról szóló engedélyeket, valamint a Htv. nemzeti érték definíciójának való megfelelést alátámasztó dokumentumokat, támogató nyilatkozatokat, ajánló leveleket. A Nemzeti Művelődési Intézet¹¹ gondozásában megjelent, fent már hivatkozott módszertani kiadvány szerint az a jó előterjesztés egy érték felvételére vonatkozóan, amely informatív és alkalmas arra, hogy az adott értéket a „*messziről jött ember*” is megismerje, felkeltve az érdeklődését. Fontos tehát, hogy ha bárki az ott élőkön kívül elolvassa a javaslatot, az derüljön ki számára, hogy az adott érték valóban olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amely alapján méltán kerül nemzeti értékeink közé. Az előterjesztésnek nagyon fontos része az **indokolás**, amely „*egyszerre nyugszik szakmai és érzelmi alapokon*”.¹²

A települési önkormányzatok a helyi szinten összegyűjtött értékeket megküldik a **megyei értéktár bizottságoknak**, egyben javaslatot tesznek arra, hogy mely értékek felvételét javasolják a **megyei értéktárba**. Ha egy település nem kíván élni a települési értéktár kialakításának lehetőségével, abban az esetben is hárul közreműködő feladat a települési önkormányzatra. Az adott érték fellelhetőségének helye szerint illetékes önkormányzat polgármesteréhez kell benyújtani a javaslatot a nemzeti érték megyei értéktárba történő felvételére, aki ezt haladéktalanul továbbítja a megyei önkormányzathoz. A második lépcsőfokot tehát a megyei értéktárak jelentik, amelyek a települések helyi jelentőséget meghaladó összegyűjtött értékeit tartalmazzák. A megyei értéktárba közvetlen ajánlással is bekerülhet egy megyei jelentőségű érték bármely magánszemély, szervezet stb. javaslata alapján. Az megyei értékgyűjteményt a megyei önkormányzat a Hungarikum Bizottságnak küldi meg.

A fentiek mellett az egyes szakmai ágazatokért felelős miniszterek meghatározzák a feladatkörükbe tartozó, egyéb szabályozás szerint önállóan nyilvántartott nemzeti értékek körét (**ágazati értéktár**), és azt megküldik a Hungarikum Bizottságnak. Az ágazati bizottságok szakmai területenként szervezett testületek, amelyek véleményező, tanácsadó, javaslattevő, döntés-előkészítő feladatokat látnak el.¹³ Az ágazati bizottságok mellett működik a **Hungarikum Védjegy Szakbizottság**, amely döntés-előkészítő javaslatot hoz a hungarikumnak minősített termékeken feltüntetni kívánt hungarikum védjegy jogos használatával kapcsolatosan.

A határon túl fellelhető nemzeti értékek azonosítását, a határon túli nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjteményt a piramis alsó, szélesebb részén található **külhoni magyarság értéktára** tartalmazza, amit a **Magyar Állandó Értekezlet** hoz létre, és szintén a Hungarikum Bizottságnak küld meg.

¹¹ A Nemzeti Művelődési Intézet az Emberi Erőforrások Minisztériumának háttérintézményeként a magyar közösségi művelődés szakmai-módszertani támogató és fejlesztő szerve. Meghatározó szerepe van a közművelődési szakterület kormányzati és minisztériumi szintű stratégiai, fejlesztési terveinek előkészítésében. Az intézmény a Htv. végrehajtási rendeletében meghatározott területi közművelődési feladatellátás országos módszertani intézménye, és ennek megfelelően alapvető szerepet tölt be a települési és megyei értéktár bizottságok munkájában (114/2013. (IV.16.) Korm. rendelet 3. § (1) b)).

¹² A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve, Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest, 2016., 45-46. o.

¹³ Az egyes szakbizottságok részterületei: agrár- és élelmiszergazdaság; egészség és életmód; ipari és műszaki megoldások; kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás; természeti és épített környezet.

Az ún. **Magyar Értéktár**¹⁴ a Hungarikum Bizottság hozza létre, amely egy következő szintje az értékpiramisnak. Itt kerülnek összesítésre és gondozásra a települési, a tájegységi, a megyei és az ágazati értékek, a külhoni értékek adatai, továbbá a törvény erejénél fogva ezen értéktárba tartozó nemzeti értékek adatai.

Az értékpiramis csúcsán helyezkedik el a **Hungarikumok Gyűjteménye**. A Magyar Értéktárban összesített és rendszerezett nemzeti értékek köréből a Hungarikum Bizottság választja ki a hungarikumokat, a jogszabályban meghatározott szempontok szerint. Az egyes szakterületek tudományos és gyakorlati képviselőiből álló szakmai, ágazati szaktanácsadók segítik ezt a munkát. A hungarikumok gyűjteményébe felvett nemzeti érték részesülhet a hungarikum tanúsító védjegyben.

A **piramis-szerű elrendezés nem jelent értékhierarchiát** a különböző szinteken elhelyezkedő értékek között. A korábban már hivatkozott módszertani kézikönyv szerint az értékpiramis **rendező elve kizárólag az, hogy milyen széles körű közösség vallja magáénak az adott értéket**. Ebből következően azok az értékek, amelyek a piramis legalján vagy közepén helyezkednek el, nem „harmadosztályú” vagy „másodosztályú” értékek a csúcson elhelyezkedő hungarikumokhoz képest, pusztán az érintett közösséget alkotó személyek létszáma kisebb.¹⁵

III. Tényállás

A nemzeti értékgyűjtés szabályozásával és megvalósításával kapcsolatban a hazai nemzetiségek képviselői a törvény elfogadása óta számos kérdést és észrevételt fogalmaztak meg. Ezzel összefüggésben 2017 folyamán több nemzetiségi szószóló is megkeresett, kérték a törvény hazai nemzetiségi közösségeket érintő szabályozásának, illetve a nemzeti értékgyűjtés nemzetiségi tartalmaival kapcsolatos gyakorlatának az áttekintését, átgondolását.

Varga Szimeon bolgár nemzetiségi szószóló, a Hungarikum Bizottság tagja személyes szakmai beszélgetésünk során és nemzetiségi bizottsági felszólalásai alkalmával is jelezte, hogy **a nemzetiségi tartalom nem jelenik meg megfelelő súllyal, illetve beazonosítható módon a különböző értéktárakban**. A Hungarikum Bizottság 2017. június 20-án, Kecskeméten megtartott ülésén megfontolásra javasolta, hogy a Nemzeti Értéktárba történő felvétel során, a Magyarországon élő nemzetiségekhez köthető értékek is kerüljenek rögzítésre, valamint **jöjjön létre egy önálló nemzetiségi értéktár**. A javaslat azt is tartalmazta, hogy a tizenhárom magyarországi nemzetiségi közösség értékeinek összegzésére és rendszerezésére úgy kerüljön sor, hogy abból **egyértelműen kitűnjön, azok az évszázados nemzetiségi léthez köthetők**. A bolgár szószóló ennek kapcsán felvetette, hogy a nemzeti értékpiramis kiegészülhetne egy önálló „*Nemzetiségi Értéktár és Tájegységi Értéktár*” kategóriával is.

A bolgár nemzetiségi szószóló 2017 augusztusában megkereste a tizenhárom országos nemzetiségi önkormányzat vezetőjét, hogy megismerje az ügyvel kapcsolatos álláspontjukat. A megkeresésére csekély számban érkezett válasz. Volt, aki egyetértett az önálló nemzetiségi értéktár létrehozásának gondolatával, az ugyanis egy fontos lépés lehet abba az irányba, hogy a többségi társadalom nyitottabbá és elfogadóbbá váljon a különböző nemzetiségi csoportok felé. Ezen álláspont szerint az önálló nemzetiségi értéktár

¹⁴ <http://www.hungarikum.hu/hu/hungarikumok>.

¹⁵ A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve, 38-40. o.

elősegítheti különösen a hazai cigánysággal szemben élő sztereotípiák és előítéletek lebontását is. Mások jelezték, hogy örömmel összeállítanának egy listát saját közösségük értékeiről, azonban a témához óvatosan közelítenek addig, amíg jogszabály nem alapozza meg az önálló nemzetiségi értéktár létrehozásának lehetőségét. Olyan vélemény is érkezett, amely szerint a jogszabály jelenlegi megközelítése téves, mert bár a nemzetiségek értékei valóban gazdagítják a Magyarországon található kulturális örökséget, az még nem jelenti azt, hogy az adott nemzetiség a magyarság része lenne, illetve a nemzetiségi közösség kultúrája a magyar kultúra része lenne. A nemzetiség ugyanis, ahogy azt a nemzetiségi törvény is definiálja, olyan kisebbségi csoport, amely épp kultúrájában különbözik a többségtől.¹⁶

2017 nyarán Kissné Köles Erika szlovén nemzetiségi szószóló egy személyes egyeztetés során szintén a megyei értéktárak gyakorlatával kapcsolatban élt jelzéssel. Elmondta, hogy tudomása szerint az egyik megyei értéktár arra való hivatkozással utasított el egy nemzetiségi vonatkozású javaslatot, hogy a *„bizottság az alábbi törvényi feltétel megvalósulását nem találta megvalósítottának: a nemzeti érték olyan érték, ami hazai szempontból meghatározó jelentőségű, így nemzetünk – de legalább egy meghatározott tájegység lakossága, esetünkben (...) megye – a magyarságra jellemzőnek és közismertnek fogad el”*.

A témáról a nemzetiségi szószólókkal és az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökeivel folytatott szakmai beszélgetéseim során többször is egyeztettem, felmérve az egyes álláspontok közötti hangsúlybeli, néhány esetben pedig koncepcionális különbségeket.

3.1. Előzetes helyzetkép

A jelzéseket követően 2017 végén **előzetes kutatást** végeztem azzal kapcsolatban, hogy elsősorban a megyei értéktárak milyen formában, milyen gyakorisággal jelenítenek meg a hazai nemzetiségi közösségekhez kapcsolódó értékeket, illetve történik-e utalás a nyilvánosságnak szánt tájékoztató felületeken a nemzetiségekre vonatkozóan, és amennyiben igen, milyen formában. Arra is figyelmet fordítottam, hogy a különböző, elsősorban megyei értéktárak honlapján kereshető, beazonosítható formában található-e meg azok az értékek, amelyek valamely nemzetiségi közösséghez kapcsolódnak, valamint léteznek-e kimutatások, statisztikák a nemzetiségi értékállomány nagyságáról, összetételéről.

A tizenkilenc megyei értéktár honlapjának elemzése számos problémára rámutatott. Szembetűnő volt, hogy a megyei értéktárak nyilvánosságnak szánt felületei rendkívül különbözőek. Egyes megyei értéktárak egyáltalán nem rendelkeztek önálló honlappal, általában a megyei önkormányzatok honlapján keresztül lehetett információt szerezni a tevékenységükről, míg mások, bár rendelkeztek honlappal, összehasonlításuk esetén közöttük **semmilyen egységes, közös rendszert, struktúrát nem lehetett fellelni közöttük**.

Az is nagyon eltérő volt, hogy az adott megyében milyen értékeket tartanak számon, és mi az, amit a nemzeti érték fogalmáról, az értékgyűjtés céljáról, mechanizmusáról a nyilvánosság felé közvetít az értéktár.

A megyei értéktárak honlapján a nemzetiségi tartalmak csak kivételes esetben találhatóak meg, a **nyilvánosság tájékoztatására szánt ismertető** pedig sehol nem tettek utalást arra, hogy nemzeti érték az is, amely valamely hazai nemzetiség hagyományához, kultúrájához kapcsolódik. Ahol volt is valamilyen ismertető a honlapon, ott – két kivételtől eltekintve – a nemzeti értéknek a jogszabály által, de annak

¹⁶ 2011. évi CXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól, 1 §. (1) bek.

módosítása előtt megfogalmazott definícióját idézték, amely még nem tartalmazta a nemzetiségekre, illetve nemzetiségi értékekre vonatkozó utalást.¹⁷ Szintén **hiányos, a nemzetiségeket nem említő szöveg** volt található számos egyéb, a témához kapcsolódó hivatalos oldalon, így pl. a Hungarikumok Gyűjteménye - Magyar Értéktár¹⁸ egyik aloldalán is.

Tapasztalataim szerint **a megyei értéktárak adatbázisai közül egyikben sem lehetett szűrni nemzetiségi vonatkozású értékekre**, és a honlapok esetén sem találtam ilyen jellegű aloldalt vagy kategóriát. Mi több, az egyes értékeknél sem jelent meg az esetleges nemzetiségi kapcsolódásra való utalás, megfelelő keresőszavak alkalmazásával is csak nehezen vagy egyáltalán nem lehetett a nemzetiségi vonatkozású értékeket fellelni. Ez megnehezítette annak lehetőségét is, hogy áttekinthessem, melyik megyei értéktár rendelkezik egyáltalán nemzetiségi vonatkozású értékkel, és ha előfordulnak is ilyenek, azok mely nemzetiségi közösséghez köthetők. Úgy találtam, hogy a különböző megyei értéktárak nyilvánosságnak szánt felületei nem csak az általános tájékozódásra nem alkalmasak a nemzetiségeket illetően, de **a tudományos célú adatgyűjtést sem teszik lehetővé**, így amennyiben valaki hazánk nemzetiségi közösségeinek regisztrált értékei kapcsán kívánna informálódni, komoly nehézségekkel néz szembe.

Összességében elmondható, hogy a megyei értéktárak jó része esetében **egyáltalán nem, vagy nagyon kis számban találhatóak nemzetiségi vonatkozású értékek**. Az is előfordult, hogy egy-egy érték nemzetiségi tartalma gyanítható volt, de megnevezéséből az sokszor nem derült ki, arra utalás sem történt.

Előzetes tájékozódásom során a tizenkilenc megyei értéktárat áttekintve megállapítottam, hogy közülük hat egyáltalán nem tartalmazott nemzetiségi vonatkozású értéket, öt megyében összesen egy darabot találtam, négy megyében kettőt, egy megyében hármat, szintén egyben négyet illetve ötöt, és egy olyan megye volt mindössze, ahol kicsit magasabb számban voltak nemzetiségi vonatkozású értékek: összesen tizenegy darab. Feltártam olyan értéket is, amely bár kötődik valamely hazai nemzetiséghez (is), de az érték leírásánál az érintett közösség egyáltalán nincs megemlítve. A fenti adatok természetesen csak közelítőek, hiszen a nemzetiségi vonatkozás explicit megjelölése és a helyi sajátosságok pontos ismeretének hiányában a legtöbb esetben nehezen, vagy egyáltalán nem azonosítható, legfeljebb feltételezhető az értékek teljes köre.

3.2. A megyei értéktárak és a felügyeleti szerv feladatait ellátó minisztérium válasza

2017 októberében megkerestem mind a 19 megyei értéktár bizottságot, valamint az akkor hivatalban lévő földművelésügyi minisztert, mint a Hungarikum Bizottság elnökét.

Információt kértem tőlük arra vonatkozóan, hogy az egyes megyei értéktárak milyen formában tájékoztatják a nyilvánosságot a nemzetiségi értékek gyűjtésének lehetőségéről, milyen gyakorlatokat folytatnak a nemzetiségi értékek felvétele, nyilvántartása és bemutatása terén, rendelkeznek-e összehasonlítható adatokkal, statisztikával. Arra vonatkozóan is információkat vártam, hogy a különböző

¹⁷ A Htv. 2015. júliusi módosítása előtt a jogszabály nemzeti érték definíciójának meghatározásakor a hazánkban élő nemzetiségek értékeire nem tesz utalást, ez csak a módosítást követően történik meg. A Htv. 2015. július 2-ig hatályos szövegében a nemzeti érték definíciója a következők szerint szerepelt: „*nemzeti érték: magyar alkotótevékenységhez, termelési kultúrához, tudáshoz, hagyományokhoz, tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték, vagy termék*”.

¹⁸ www.hungarikum.hu

nemzetiségi szervezetek, önkormányzatok milyen gyakorisággal élnek javaslattevési lehetőségükkel, van-e együttműködés ezen szervezetek és a megyei értéktár bizottságok között. Jeleztem megkeresésemben azt is, hogy a különböző honlapok vagy nem tartalmazzák a nemzeti érték fogalmával kapcsolatban tájékoztatást, vagy ha igen, akkor az, gyakorlatilag minden esetben a nemzetiségekre való utalás nélkül történik, szemben a jogszabály hatályos definíciójával, rákérdeztem ennek okára is.

A **megyei értéktárak vezetői** megerősítették, hogy az általuk nyilvántartott adatbázisokban a nemzetiségi vonatkozású értékek rendkívül alacsony számban fordulnak elő. Álláspontjuk szerint ennek az oka, hogy nem érkezik elég ilyen jellegű javaslat a bizottságok felé. A beérkező válaszok szerint gyakorlatilag **elenyésző azoknak a javaslatoknak a száma, amelyeket nemzetiségi önkormányzatok vagy nemzetiségi szervezetek tesznek**. Jelenleg a nemzeti értékkel nyilvánított nemzetiségi vonatkozású értékek zömét is elsősorban helyi önkormányzatok kezdeményezték, és nem nemzetiségi önkormányzatok, szervezetek. A fentiek mellett ugyanakkor valamennyi megyei értéktár vezetője megerősítette: egyik honlap sem rendelkezik olyan, a nyilvánosságnak szánt tájékoztató anyaggal, amely külön felhívna a figyelmet arra, hogy nemzetiségi kapcsolódású javaslatokat is várnak.

Ahogy arra válaszukban a megyei értéktárak vezetői rámutattak: a bírálatot végző értéktár bizottságokat köti a javaslattevő megfogalmazása, az érték javaslattevő általi megnevezése. Abban az esetben tehát, **ha a javaslattevő az úrlapon feltünteti, hogy javaslata nemzetiségi vonatkozású, úgy az ebben a formában fog bekerülni a nemzeti értékek közé** pozitív elbírálás esetén. A nemzetiségi vonatkozású értékek alacsony száma **úgy lenne növelhető álláspontjuk szerint, ha több, konkrétan megfogalmazott javaslat érkezne a bizottságokhoz**. A javaslatok elbírálása során a fő szempont kizárólag az, hogy olyan érték kerüljön felvételre, amely az adott település, térség, megye nagyobb közössége számára bír jelentőséggel. Kulcsfontosságú, hogy a javaslat a jogszabályban előírt formai követelményeknek megfeleljen, és az indoklás megfelelően kidolgozott és alátámasztott legyen.

A megyei értéktárak és a helyi nemzetiségi önkormányzatok, szervezetek közötti **együttműködés** is megyénként rendkívül változatos képet mutat. Mint kiderült, egyes megyékben kifejezetten szoros és intenzív a kapcsolat, máshol viszont gyakorlatilag semmilyen együttműködés nincs a helyi, valamint megyei értéktárak és a nemzetiségi önkormányzatok, szervezetek között. Egyes megyék esetében ezt az általam megkeresett vezető kifejezetten sajnálta, és próbált tenni a szorosabb viszony kialakítása érdekében, mások úgy fogalmaztak, hogy „*az érdeklődés hiánya kölcsönös*”¹⁹.

Ami a nemzetiségi értékek elkülönítését, **külön kategóriába sorolását**, megjelenítését illeti, a megyei értéktár bizottságok zömében úgy nyilatkoztak, hogy azt **nem tartják szükségesnek**. Álláspontjuk szerint a jogszabály szellemiségével is összhangban **a nemzetiségi értékek a nemzeti kultúra, hagyomány részei**. Az egyik értéktár bizottság vezetőjétől viszont azt a választ kaptam, hogy a bizottsága már több alkalommal jelezte a szakmai felügyeletet ellátó államtitkárság felé, hogy „*a nemzetiségek elkülönített értékgyűjtési lehetőségét a külföldi nemzetiségi értéktárak analógiájára normaszövegben lehetne rögzíteni*”²⁰.

A beérkező válaszokban azt is jelezték, hogy az értéktárak és a Hungarikumok Gyűjteménye²¹ honlapján található hiányos, a nemzetiségekre vonatkozó utalást nélkülöző tájékoztató anyagok a jogszabály 2015. júliusi módosítását követően nem kerültek frissítésre.

¹⁹ Idézet az egyik válaszlevélből.

²⁰ Idézet az egyik válaszlevélből.

²¹ www.hungarikum.hu

Megkeresésemet követően az akkori földművelésügyi miniszter és az egyes megyei értéktárak vezetői is arról tájékoztattak, hogy haladéktalanul intézkednek a tájékoztató anyagok hatályos jogszabálynak megfelelő kijavítása érdekében. Erre figyelemmel 2018 októberében ismételten áttekintettem mind a tizenkilenc megyei értéktár honlapját. **Azt tapasztaltam, hogy bár a hibás definíció már sehol nem szerepelt, ugyanakkor tizenegy értéktár honlapján továbbra sem található semmiféle közérthető tájékoztatás arról, mit értünk nemzeti értéken, illetve értékgyűjtésen, és ehhez a nemzetiségi tartalmak hogyan kapcsolódnak, viszonyulnak.** Öt esetben olvasható pár soros tájékoztatás, de az a nemzetiségekre, illetve azok értékeire itt sem tesz utalást, és **mindössze három olyan értéktárat találtam, ahol a nemzetiségi értékeket is megemlíti az ismertető.**

3.3. Az országos nemzetiségi önkormányzatok vezetőivel folytatott személyes egyeztetés tapasztalatai

A nemzeti értékgyűjtés nemzetiségi vonatkozásainak kérdéséről személyes egyeztetésre 2018. január 23-án hivatalomban fogadtam valamennyi hazai országos nemzetiségi önkormányzat vezetőjét. A megjelent nemzetiségi vezetők megerősítették azokat a korábbi aggályait, hogy álláspontjuk szerint a Htv. a nemzetiségi közösségek értékeihez **nem az egyenrangú egymás mellettség, hanem inkább a „beolvasztás” filozófiájával közelít**, a nemzetiségek úgy jelennek meg a jogszabályban, mint „*bokréta a kalapon*”²². A Htv. szellemisége és a nemzeti értékgyűjtés jelenlegi mechanizmusa erőteljesen érinti a nemzetiségi közösségek önmeghatározásához, illetve kettős identitásához kapcsolódó kérdéseket. Ezt a szemléletét tükrözi az is, hogy míg a Htv. 1. § (i) pontja szerint nemzeti érték lehet nemzetiségi érték is, addig a (d) pont szerint **kiemelkedő nemzeti érték**²³ **már nem lehet nemzetiségi vonatkozású.** Kifogásolták azt is, hogy ugyanakkor **hungarikumként tartanak számon olyan értékeket, amelyek eredendően valamely hazai nemzetiséghez köthetők**, amely rendkívül érzékenyen érinti az adott közösségeket (pl. Csabai kolbász, Busójárás, Kürtőskalács). Többek szerint a magyar nemzeti érték helyett a magyar társadalom értékei kifejezés szerencsésebb lenne, jobban tükrözné azt a sokszínűséget, amely jellemzi az országban együtt élők közösségét.

Többen azt is felvetették, hogy vajon jó-e az a Magyarországon élő nemzetiségi közösségnek, ha évszázados értékeik hungarikumként jelennek meg a folyamat végén.

A megjelentek azt is aggályosnak tartották, hogy a különböző értéktárak honlapja nem tükröz egységes szemléletet, a nemzetiségi értékekre nem lehet keresni, sokszor a nemzetiségi kötődés sincs feltüntetve az adott értékhez kapcsolódóan, így **a nemzetiségi értékeket gyakorlatilag láthatatlanul nyeli el a rendszer.**

²² Az egyik nemzetiségi önkormányzat elnökének megfogalmazása szerint.

²³ A Htv. 1. § (d) pontja szerint kiemelkedő nemzeti érték az olyan nemzeti érték, amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon, továbbá hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez.

A bolgár nemzetiségi szószóló, aki a Hungarikum Bizottságban annak tagjaként a hazai nemzetiségi közösségek érdekeit is képviseli, ismét felvetette az **önálló nemzetiségi értéktár kialakításának és az értéktárisba való beemelésének lehetőségét**, ugyanakkor azt is, hogy szükség lenne a nemzetiségi közösségek összefogására abból a célból, hogy összegyűjtésre kerüljenek mindazon értékek, amelyeket az egyes közösségek magukénak vallanak. A megjelentek abban egyetértettek, hogy a nemzetiségi értékek összegyűjtése és rendszerezése valamennyi közösség számára fontos lenne.

3.4. Az Agrárminisztérium Hungarikum Főosztályának munkatársaival történt személyes egyeztetés összefoglalása

Az Agrárminisztérium Hungarikum Főosztálya kodifikációs, koordinációs, funkcionális, valamint európai uniós és nemzetközi feladatokat is ellát, valamint gondoskodik a Hungarikum Bizottság titkársági feladatainak ellátásáról és ellátja az ágazati szakbizottságok titkársági feladatait, így a jogszabály gyakorlati végrehajtásában és a szabályozás szakmai szempontú folyamatos felülvizsgálatában kiemelkedő szerepe van.²⁴

2018. július 10-én munkatársaimat a Hungarikum Főosztály vezetője valamint az egység főosztályvezető-helyettese, jogi referense és egy szakmai szakértő, korábbi országgyűlési képviselő fogadta. A megbeszélés során az értékgyűjtés rendszerével kapcsolatosan elhangzott, hogy a jogalkotó szándéka egy felülről csak általánosságban szabályozott, spontán, alulról építkező és önkéntes rendszer, illetve struktúra létrehozása volt. Ahogyan arra a megjelentek is felhívták a figyelmet, a Htv. egy olyan **kerettörvény**, amely nem ír elő kötelezettséget, pusztán lehetőséget teremt. Ennek oka elsősorban az, hogy **rendkívül szubjektív, mit tekint egy közösség a maga számára értéknek** azokon a kategóriákon belül, amelyeket a jogszabály nevesít. Érték lehet épített örökség, természeti érték, helyi gasztronómiai jellegzetességek (étel, ital), hagyományörző közösségek több évtizedes tevékenysége, híres ember életútja, munkássága, de tulajdonképpen bármi, amiről a közösség úgy dönt. A különböző szakbizottságok szakmai iránymutatásokat fogalmazhatnak meg, **az értékgyűjtés folyamatának kötöttebb jogi szabályozását azonban nem látják indokoltnak**. Ebből következik, hogy minden települési, megyei értéktár **különbözik egymástól**, ahogy az ott élő közösségek is. Az eltérő felépítésű, tartalmú és arculatú honlapok is ezt a fajta különbözőséget, illetve sokszínűséget tükrözik.

A Hungarikum Főosztály illetékesei tájékoztatták munkatársaimat továbbá arról, hogy már 2012-ben, a törvény előkészítése során is **két elv állt szemben egymással**.

Az egyik típusú elképzelés egy olyan centralizált rendszer lehetőségét vázolta, amely során egy központi szerv döntött volna az értéktárak tartalmáról, és azokat felülről felügyelte volna. Ebben a modellben központilag meghatározott kritériumok alapján, egységes szakmai módszertan mentén kerültek volna kiválasztásra a helyi értékek. Azok a szakemberek azonban, akik régóta, tudatosan foglalkoztak a témával, nem támogatták ezt az elképzelést. Álláspontjuk az volt, hogy **„messziről jött ember ne mondja meg a helyben élőknek, mi az, ami érték lehet a számukra”**.

²⁴ 2/2018. (IX.10.) AM utasítás az Agrárminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról, 3.0.3., Hungarikum Főosztály cím.

Így jött létre végül az az önkéntességen alapuló rendszer, amelyben nem cél sem az uniformizálás, sem merev követelmények kialakítása. A **szubszidiaritás elvét** szem előtt tartva a Htv. többféle értéktár létrehozására ad lehetőséget épp azért, hogy a helyben élő közösségek dönthessenek értékeikről. Ehhez kapcsolódik a **megyék nagyfokú autonómiája** is: a Hungarikum Bizottság semmilyen befolyással nem rendelkezik a munkájuk, döntéseik felett, és olyan érték, amit a megyei értéktár bizottság esetleg elutasít, nem is kerülhet a Bizottság elé. Szintén a törvény keretjelleget fogva **sem a Bizottság, sem pedig a működését segítő szakbizottságok tagjai semmiféle szakmai útmutatót, egységes standardot nem alkalmaznak.**

Tájékoztatót kaptam arról, hogy jelenleg párhuzamos adatbázisok léteznek egymás mellett, amelyek tartalma dinamikusan változik. Az adatbázisokon belüli kereshetőség egyelőre a Hungarikum Főosztály véleménye szerint sem egyszerű, jelenleg inkább helyi szinten követhetők jobban a tartalmi változások.

A hosszú távú cél azonban az, hogy maga a javaslatétel is elektronikus formában rögzítésre kerüljön a Hungarikum Gyűjteménye – Magyar Értéktár oldalon, függetlenül attól, hogy az adott érték egyébként mely területi, megyei értéktárban lelhető fel. Az egységes nyilvántartással jobban nyomon követhető lenne, hogy hova, milyen tartalommal, milyen javaslatot nyújtottak be, és azzal kapcsolatban milyen döntés született. A nyilvántartás feltétele, hogy az értéket az értéktár bizottság az értékgyűjteménybe felvegye, és erről értesítse a minisztériumot.

Ahogy az az egyeztetés során elhangzott, a nemzeti értékgyűjtés rendszerének célja a nemzeti összetartozás és összefogás erősítése. Ami a nemzetiségeket illeti, **nem cél a szegregáció megjelenése a rendszerben, ellenkezőleg: a nemzetiségi érték egy hozzáadott, közös értéke a nemzetnek.** A Hungarikum Főosztály álláspontja szerint, ha létrejönne egy önálló, nemzetiségi értéktár, az **olyan párhuzamosságokat keletkeztetne, amely nem cél.** Mint megtudtam, már a jogszabály megjelenése előtt is felmerült kérdésként, hogy a nemzetiségek értékei milyen formában jeleníthetők majd meg a rendszerben, hogyan lehet őket is bekapcsolni majd a folyamatba: ha egy nemzetiségi érték bekerül a rendszerbe, akkor az onnantól már „magyar érték” lesz-e, esetleg hungarikummá is válhat? A Hungarikum Főosztály álláspontja ezen dilemmákkal kapcsolatban – amelyeket, ahogy arra fent utaltam, a nemzetiségi közösségek vezetői is rendre megfogalmazznak – az, hogy **a törvény befogadó természetű,** az értékek gyűjtése önkéntes, alulról építkező. Ha bármely hazai nemzetiség tagja, vagy egy adott közösség a magyar nemzeti közösséghez tartozónak is érzi magát, és úgy gondolja, van a birtokában olyan dolog, amely az értékek között méltán kaphat helyet, akkor az bekerülhet a helyi, megyei értéktárba, de még a hungarikumok közé is. Ahogy azonban egy a Földművelésügyi Minisztérium és a Hungarikum Bizottság támogatásával megjelent módszertani kiadvány is fogalmaz: **„Nagyon fontos, hogy ezek az értékek is a hungarikumpiramis egészéhez tartoznak, nincs megkülönböztetés, nincs külön nemzetiségek értéktára”²⁵.**

²⁵ Minden közösségnek vannak értékei. Az értékgyűjtő mozgalom kezdete, Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány, Veszprém, 2014., 54. o.

IV. Az ügy alapjogi vonatkozásai

Az alapvető jogok biztosának nemzetiségekért felelős helyetteseként egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során kötelességem **alapjogi érveket felsorakoztatva, autonóm, objektív és neutrális módon eljárni.**

Ugyanakkor következetesen, zsinórmértékként támaszkodom illetve támaszkodunk az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos korábbi elvi megállapításaira is, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazzuk az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi tesztek.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy **„az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”**. Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki azt, hogy *„az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”*

Hazánk 2011. december 31-ig hatályban lévő Alkotmányának 68. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának, államalkotó tényezők. Az Alkotmány elismerte az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségeket, számukra a tényleges jogegyenlőség biztosítása és a hátrányok kiegyenlítése céljából kisebbségi többletjogokat garantálva. A 68. § (2) bekezdése több ilyen jogot is nevesített, így a közéletben való kollektív részvételhez, a kisebbségi kultúra ápolásához, az anyanyelv használatához, az anyanyelvű oktatáshoz, a saját nyelven való névhasználathoz, valamint helyi és országos kisebbségi önkormányzatok létrehozásához való jogot. Az Alkotmány felhatalmazása alapján és annak rendelkezései végrehajtására született meg aztán a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (a továbbiakban: Nektv.).

Fontos megjegyezni, hogy a Nektv. egy **európai szinten is kiemelkedő kisebbségvédelmi rendszer** bázisát tette le, amelynek alapvonalai a mai napig meghatározzák a Magyarországon elismert nemzetiségi közösségek mindennapjait. Az 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény kidolgozásának az volt az egyik fő célja, hogy megfelelő jogi eszközök biztosításával elősegítse a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését, és lassítsa, illetve megakadályozza az addigra felerősödött asszimilációs folyamatokat.

Az Alaptörvény 2012. január 1-jei hatálybalépése a fenti rendelkezések többségét átvette. Az új terminológia szerint már egységesen a nemzetiségeket nevesíti, és e közösségek védelméről, illetve sajátos szerepéről szól, az Alkotmányhoz hasonlóan **államalkotó tényezőként**, a **politikai közösség részeként** elismerve a Magyarországon élő nemzetiségeket. Az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van **önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez**.

Az Alkotmánybíróság a 12/2004. (IV. 7.) AB határozatában korábbi döntéseire hivatkozva hangsúlyozta: „Az állam kötelessége az alapvető jogok „tisztelőben tartására és védelmére” a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről. Ennek érdekében a jogalkotó köteles olyan szabályozást alkotni, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja az alapjogok érvényesülését”. Amint arra az Alkotmánybíróság már a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatában is rámutatott: „Az Alkotmány egyes esetekben nevesíti az **intézményvédelmi kötelességeket**, másutt nem, előfordul az is, hogy éppen az alanyi jogi oldal marad háttérben; a megfogalmazás és a hangsúlybeli különbségek nem változtatnak azon, hogy az alapjogok egyaránt tartalmazzák a szubjektív jogokat és az objektív, ennél szélesebb állami kötelességeket is”.

A **nemzetiségek kultúrájának, önazonosságának megőrzésére irányuló szabályok** megalkotásánál a törvényhozó széles döntési jogosultsággal rendelkezik, ennek a döntési szabadságnak a korlátait azonban az Alaptörvény rendelkezései, így különösen az alapjogokra vonatkozó szabályok határozzák meg (45/2005. (XII. 14.) AB határozat).

Az Alaptörvény szabályait a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (a továbbiakban: Njt.) bontja ki, a Nektv. rendelkezéseit felváltva és részben átemelve, illetve kiegészítve.

A jogalkotó a Njt.-t kifejezetten az Alaptörvénynek a magyarországi nemzetiségek ügye iránt kinyilvánított felelősségvállalására figyelemmel alkotta meg. A Njt. célja, hogy a nemzetiségek sajátos, az Alaptörvényben alapvető **szabadságjogokként általánosságban megfogalmazott egyéni és közösségi jogait** részletezze, és széles körben biztosítsa.

A törvény célja, ahogy azt preambulumban is leszögezi, hogy biztosítsa az évszázadok óta a magyarsággal együtt élő nemzetiségek sajátos kultúrájának megőrzését, anyanyelvének ápolását és fejlesztését, egyéni és közösségi jogaik széleskörű gyakorlásának lehetőségét. Rögzíti ugyanitt azt is, hogy a nemzetiségek sajátos egyéni és közösségi jogai alapvető szabadságjogok, és Magyarország biztosítja saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát, kollektív részvételüket a közéletben, elősegíti a kulturális autonómiájuk megvalósulását, garantálja a valós közösségeik öngazdálkodáshoz, önkormányzatisághoz való jogát.

A törvény értelmében nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.²⁶ Ugyanakkor, ahogy arra a jogszabály preambulumban is felhívja a figyelmet, a kulturális sokszínűség, a nyelvi különbözőség nem a megosztottság, hanem a gazdagodás forrása, a nemzetiségek által létrehozott kulturális értékek Magyarország kulturális örökségének szerves részei.

²⁶ Njt. 1 § (1) bek.

A **kulturális jogok** – a gazdasági és szociális jogokkal együtt – az emberi jogok második generációjának részei. A kulturális jogok alapján az egyén vagy a csoport szabadon kifejezésre juttathatja, használhatja, fejlesztheti saját nyelvét, hagyományait, szokásait, megismerheti történelmét, és elhatárolhatja önmagát más kulturális csoportoktól.

Az Njt. részleteiben is rendelkezik a Magyarországon élő nemzetiségeket megillető alapvető **egyéni**, és – a nemzetközi standardoktól eltérő módon – **kollektív jogairól**. A nemzetiségek közösségi jogai közé tartoznak többek között a nemzetiségi önazonosság megőrzése, ápolása, erősítése és átörökítése; történelmi hagyományaik, kultúrájuk, nyelvük ápolása és fejlesztése; rendezvényeik és ünnepeik zavartalan megtartása, építészeti, kulturális és vallási emlékeik, hagyományaik megőrzése, ápolása és átörökítése, jelképek használata. **A nemzetiségi kultúra ápolásához való jog mind egyéni, mind kollektív nemzetiségi jogként megjelenik az Njt. szabályai között.** A törvény biztosítja a nemzetiséghez tartozó személy egyéni jogát, történelmének, kultúrájának, hagyományainak megismeréséhez, ápolásához, gyarapításához, valamint továbbadásához.²⁷ A történelmi hagyományok és a nyelv megőrzését és fejlesztését, a nemzetiségek tárgyi és szellemi kultúrájának ápolását és gyarapítását a nemzetiségi közösségek elidegeníthetetlen közösségi jogaként állapítja meg.²⁸

Fontos eleme a nemzetiségi kultúrához való jognak a jogszabály azon rendelkezése, amelynek értelmében Magyarország – jogszabályainak keretei között – biztosítja a nemzetiségi közösségeknek rendezvényeik és ünnepeik zavartalan megtartásához, építészeti, kulturális, kegyeleti és vallási emlékeik, hagyományaik megőrzéséhez, ápolásához és átörökítéséhez, jelképek használatához fűződő jogait.²⁹

A nemzetiségi közösségeket, önkormányzataik működését és feladatellátását, valamint a kulturális autonómia megvalósulásában közreműködő, szerteágazó **intézményhálózatot** az állam számos formában támogatja.

Az Njt. rendelkezéseivel összhangban, illetve azt más kapcsolódó területekre is kiterjesztve a Htv. preambuluma is kinyilvánítja: „*A nemzeti értékeket az egyetemes értékek részének tekintik, amely értékek a magyarság múltjának, jelenének és jövőjének dinamikus fejlődő tárháza, az értékalapú nemzeti összefogás alapja. **A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségek és az országhatáron túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.***”

V. Összegzés, következtetések

Fentiek alapján összegezhető, hogy nemzeti értékeink összegyűjtése és bemutatása egy nem is olyan rég elindult, **jelenleg is mozgásban, változásban lévő folyamat**, amelyen belül a hazai nemzetiségi közösségek egyelőre keresik a helyüket.

²⁷ Njt. 12. § (1) bekezdés a) pontja.

²⁸ Njt. 17. § b) pontja.

²⁹ Njt. 20. §-a.

A jogszabály alapkoncepcióját és szemléletét több nemzetiség beolvasztó jellegűnek érzi, így a jelenlegi keretek között **nem kívánnak részt venni** a rendszer alakításában és érdemi használatában. A közösségek másik része ugyan elfogadja a jelenlegi rendszer sajátosságait és működését, de **kritikát fogalmazzak meg a jelenlegi adottságaival kapcsolatban**: igénylik, hogy a nemzetiségi értékek kifejezett módon és egyértelműen, technikailag is jól megkülönböztethető módon jelenjenek meg a különböző értéktárakban. Néhányan azt is elképzelhetőnek tartják, hogy **önálló nemzetiségi értéktár jöjjön létre**, ezzel elkülönítve, ugyanakkor új szintre emelve a specifikus értékgyűjtést.

Nemzetiségi ombudsmanhelyettesként nem feladatom a jelenlegi szabályozás koncepciójával kapcsolatos kritika és döntéshozatal, változásra kizárólag valamennyi érintett nemzetiségi közösség, valamint a jogalkotó és jogalkalmazó szervek közötti párbeszéd eredményeként, konszenzussal kerülhet sor. Lehetőségem van azonban arra, hogy a hatályos jogi szabályozás egyes aggályos elemeit és a joggyakorlat anomáliáit megvizsgáljam és azokkal kapcsolatban konkrét javaslatokat fogalmazzak meg.

A különböző értéktárak gyakorlatilag nem, vagy alig foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogyan lehetne a nemzetiségeket megszólítani, a hozzájuk köthető értékeket összegyűjteni, és úgy a nyilvánosság elé tárni, hogy abból a nemzetiségek által hozzáadott érték is egyértelmű legyen bárki számára. A nehezen kereshető, nemzetiségekre alig szűrhető adatállományok szintén nehezítik, hogy növekvő számban érkezzenek nemzetiségi vonatkozású javaslatok a különböző értéktár bizottságok felé. **A nemzetiségi jelenlét a jelenlegi adatállományban gyakorlatilag nem látható, vagy alig beazonosítható.**

A félreértések, illetve koncepcionális kifogások áthidalására a leggyorsabb és leginkább gyakorlatias megoldás **a folyamatos és kölcsönös tájékozódás, tájékoztatás és a párbeszéd megvalósítása** lehet. Kiderült azonban, hogy **nem működnek megfelelően azok az információs felületek** sem, amelyeken keresztül az érintettek tájékoztatást kaphatnának az értéktárakhoz való csatlakozás lehetőségéről, módjáról.

Országosan kiegyenlítetlen az is, hogy az egyes értéktár bizottságok **milyen intenzitással tartják a kapcsolatot** a helyi nemzetiségi szervezetekkel, önkormányzatokkal. Elmondható ugyanakkor, hogy a jelenleg nyilvántartott nemzetiségi kötődésű értékek csekély volta visszavezethető arra is, hogy nagyon kevés volt az elmúlt évek során azoknak a kezdeményezéseknek, javaslatoknak a száma, amelyet akár egyénileg, akár valamely szervezet, nemzetiségi önkormányzat útján terjesztettek elő az érintett közösségek tagjai.

A Htv., összhangban az Alaptörvény és az Njt. rendelkezéseivel mind preambulumban, mind a nemzet érték definiálása során egyértelmű utalást tesz a hazánkban élő nemzetiségekre, mint államalkotó tényezőkre. Ugyanakkor **az értékpiramison belül önálló nemzetiségi kategória nincs**, és a törvény végrehajtási rendeletének mellékleteként szereplő javaslattevői űrlapon sincs arra mód, hogy a választható kategóriák között a nemzetiségi kötődést, kapcsolatot meg lehessen jeleníteni. **Jelenleg csak a törvény keretjellege, és a javaslatok szabad indokolásának lehetősége ad mozgásteret a nemzetiségi közösségek számára, illetve az, hogy amennyiben a javaslattevő az érték megnevezése során a nemzetiségi jelleget is feltünteti, az köti a bíráló bizottság tagjait is.** Látható azonban, hogy településenként rendkívül eltérő, hogy a helyben élő közösségek mennyire aktívak, de az is, hogy az ott működő különböző értéktárak nyitnak-e feléjük, megszólítják-e őket.

Elmondható tehát, hogy a **nemzeti értékkincs összegyűjtésének jelenlegi rendszerében olyan változásokra, változtatásokra lenne szükség több szinten is, amelyek előmozdítják a nemzetiségi értékállomány könnyebb elérését, az értékpiramison belül való fokozottabb megjelenését, és az egész rendszer átláthatóbbá válását, különösen, ami a nemzetiségi értékrészt illeti.**

Álláspontom szerint, amennyiben a javaslattevői úrlapon a nemzetiségi kötődés egy választható kategóriaként megjelenne, az nem csak a javaslattevőt, de a bíráló bizottság tagjait is egyértelműen orientálná. Bár az kiderült, hogy egységes protokoll, szakmai standard kialakítását nem tartják szükségesnek sem a felügyeletet ellátó Agrárminisztérium illetékes munkatársai, sem a témában jártas szakemberek, ugyanakkor álláspontom szerint az **hosszú távon elengedhetetlen, hogy a különböző értéktárakban fellelhető állomány áttekinthető, egymással összevethető, és nemzetiségi vonatkozásokra is specifikusan kereshető, kutatható legyen.** A könnyebb kereshetőséget segítené, ha a honlapokon egyrészt a „nemzetiség”, másrészt konkrétan az egyes hazai nemzetiségek kulcsszavaira is keresni lehetne, de ha önálló menüpontként megjelenhetnének a nemzetiségek az egyes honlapokon, az még ösztönzőbben hatna.

Mint kiderült, a rendkívül eltérő struktúrájú és arculattal rendelkező honlapok egyfajta egységesítése sem volt célja a jogalkotónak, ugyanakkor **hasznos lenne, ha szabadon választott formában is, de valamennyi honlap jól látható módon és közérthetően tájékoztatná a látogatót a nemzeti érték fogalmáról, és arról, hogy a nemzetiségek milyen módon, formában kapcsolódhatnak saját értékeikkel a rendszerhez.** Számos megyei értéktár vezetője tájékoztatott arról, hogy a nyilvánosságnak szánt tájékoztató anyagaik összeállítása során a ***Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár honlapján*** fellelhető anyagokat használják forrásként. Feltehető tehát, hogy ha itt **nagyobb figyelmet fordítanak a nemzetiségek megszólítására,** azt a helyi értéktárak is átvinnék idővel. A különböző helyi, illetve megyei értéktárak a nemzetiségi közösségeket képviselő szervezetekkel, különösen a nemzetiségi önkormányzatokkal és a hagyományőrző, kulturális szervezetekkel való **kapcsolat erősítésével** tudják ösztönözni, hogy a helyben jelen lévő nemzetiségi értékkincs megtalálja helyét valamely adatállományban.

A honlapon elhelyezett információkon kívül tájékoztató kiadványok, szakmai rendezvények, a témához kötődő események mind eszközei lehetnek a párbeszéd kialakításának.

A fentiekén túl hangsúlyozni kívánom, hogy a jelenlegi, a nemzetiségek által sok szempontból vitatott keretek között is **nagyobb mozgástere lehet a nemzetiségi közösségek tagjainak, amennyiben nagyobb aktivitással élnek javaslattevői lehetőségükkel.** A jogszabály szellemiségéből adódóan a legnagyobb szerepe a helyi közösségeknek, civil szervezetnek, ezen belül is a nemzetiségi, hagyományőrző, kulturális szervezeteknek és nemzetiségi önkormányzatoknak van, akik a legalkalmasabbak arra, hogy elindítsák a helyi értékek összegyűjtését, dokumentálását és archiválását. Erre tekintettel fontosnak tartom, hogy a nemzetiségi közösségek megfelelő szintű képviselete – így különösen a területi nemzetiségi önkormányzatok elnökei és a települési nemzetiségi önkormányzatok elnökei – és a megyei, települési és tájegység értéktár bizottságok vezetői **vegyék fel egymással a kapcsolatot és folytassanak szakmai egyeztetéseket a nemzetiségi tartalmak megjelenésével, valamint a javaslattevői ösztönzésének elvi és gyakorlati eszközeivel kapcsolatban.**

A nemzetiségi közösségek tagjai között az egyik legfontosabb összekötő kapocs a közös történelmi múlt, valamint a hagyományok és kultúra megőrzése, ápolása és tisztelete. A nemzetiségi közösségek identitásának megerősítése és az asszimiláció elkerülése érdekében kulcsfontosságú, hogy kulturális és egyéb értékeik ne vesszenek el, vagy olvadjanak be a nemzetiségi tartalom megjelenítése nélkül a nagy közös egészbe. **Amennyiben értékeik úgy kerülnek besorolásra egy nagyobb rendszerbe, hogy a nemzetiségi múlt, kapcsolódás rögzítésére nem kerül sor, fennáll a veszélye annak, hogy hosszútávon az adott érték identitásmegőrző és hazai nemzeti közösséget összekötő szerepe elvész.** A magyarországi nemzetiségi közösségek asszimilációjának folyamata erős, az azonban, hogy ez milyen mértékben nő tovább közös felelősségünk. A nemzetiségek nyelve, tárgyi és szellemi kultúrája, történelmi hagyományai olyan különleges értékek, amelyek megőrzése, ápolása és gyarapítása nem csak maguknak a nemzetiségi közösségeknek az alapvető joga, hanem a többségi társadalom érdeke is.

A kérdés kiemelt fontosságára és a szabályozás esetleges módosítási lehetőségeire tekintettel javaslom, hogy az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága – az országos nemzetiségi önkormányzatok vezetőinek bevonásával, illetve véleményük kikérésével – tekintse át a nemzeti értékgyűjtés nemzetiségi tartalmaival kapcsolatos jelenlegi gyakorlatot, és fontolja meg a szabályozás módosításával kapcsolatosan közös álláspont kialakítását.

Nemzetiségi ombudsmanhelyettesként fontosnak tartom, hogy a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek lehetőséget kapjanak arra, hogy értékeiket, közös hazánkat gazdagító kultúrájukat megmutathassák a többségi társadalomnak, hogy a különböző nemzetiségi kultúrák sokszínűsége mindennapi élményünké váljon. A hazánkban évszázadok óta a magyarsággal együtt élő nemzeti közösségek kultúrája **olyan hozzáadott érték, amelynek felkutatása, dokumentálása és megőrzése a jövő nemzedékek számára mind nemzetiségi mind nemzeti feladat, valamint közös felelősség.**

Budapest, 2018. november 28.

Szalayné Sándor Erzsébet

a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes